

С. Б. Холод
канд. техн. наук

В. А. Ткаченко
академік АЕН України
м. Дніпропетровськ

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО СТВОРЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА МЕЗОРІВНІ

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Теоретична основа щодо проектування механізмів соціально-економічного розвитку окремих чи у сукупності регіонів, що враховували б наслідки інвестиційних процесів і процесів їх започаткування у вітчизняній практиці, майже відсутні. Не сконцентрована, навіть, методологічна база проектування та створення подібних механізмів [1].

Слід також зауважити, що горизонтальний чи матричний підхід щодо управління інвестиціями та процесами започаткування нових структур підприємницької діяльності, їх підтримки, що дозволяло б добитися максимальної прозорості, керованості та ефективності моніторингу інвестиційних процесів, в Україні ще не аналізується ні з точки зору теорії, ні з точки зору впровадження чогось подібного у практиці [1].

Але ж такий підхід дозволяє не лише забезпечувати ефективність і керованість інвестиційного процесу, але й формувати міжрегіональні інвестиційні проекти, які, по-перше, є стійкішими та мають більшу стійкість щодо ризиків різноманітної природи, ніж проекти, розраховані на єдиний регіон, і, по-друге, надають змогу безпосередньо перерозподіляти рури на горизонтальному рівні, минаючи центральні органи. Цілком очевидно, що зазначений підхід до перерозподілу інвестиційних ресурсів, який не включає механізми дотацій і фіскальної політики, є значно ефективнішим в умовах нестабільності світового господарства. Проте теоретичні аспекти такого механізму управління інвестиційною діяльністю, зокрема, на регіональному рівні, суперечать сучасній вітчизняній практиці [2].

А в умовах глобалізації та регіоналізації економіки встають принципово нові вимоги до регулювання інвестицій, їх концентрації в галузях і регіонах пріоритетного розвитку. Ефективне управління інвестиційною діяльністю в складних саморегулюючих соціально-економічних (як регіон) системах залежить від чіткого визначення функцій і механізму інвестиційного менеджменту, управління реальними та фінансовими інвестиціями, формування інвестиційних ресурсів, розвитку економіки регіонів. [3] Розробка методів управління інвестиційними процесами в таких системах з урахуванням здатності їх учасників до самоорганізації та самоокупності, впровадження інновацій виходить із суті, мети і завдань інвестиційного менеджменту, необхідність прискорення процесу створення інтегрованих (мережових) систем. Зазначені положення мають бути покладені в основу розробки і реалізації форм і методів управління інвестиційними процесами в системах різного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед зарубіжних і вітчизняних вчених, які активно займаються вивченням проблем створення нової моделі регіонального розвитку, стратегічного планування відзначимо роботи М. Портера, С. Грищенко, А. Брувер, П. Чечелюка. Теоретичні аспекти державного управління, формування конкурентоспроможних систем та впровадження ефективного механізму управління регіоном знайшли своє відображення в публікаціях А. Міграняна [4].

З публікацій останніх років відзначимо монографію В. І. Ляшенка та співавторів [5], в якій запропоновано різні варіанти розвитку регіональної інфраструктури: кластерні системи, регіональні центри наноіндустрії, нанокластери, в тому числі прикордонні, бізнес-інкубатори та ін., засновані на тісній взаємодії наукових, освітніх і підприємницьких структур, що дозволяє отримати синергетичний ефект. Особливий інтерес представляє приклад транскордонного нанокластера, який формується в рамках співробітництва Белгородського державного університету (Росія), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Донецького фізико-технічного інституту імені О.О. Галкіна, Інституту економіки промисловості НАН України.

Досвід зарубіжних країн світу свідчить, що регіональному розвитку в певній місцевості сприяють кластери. За визначенням американського вченого М. Портера, кластер – це поєднання підприємств і установ, для якого територіальна спільність його компонентів-додаткових фактор підвищення економічної ефективності за рахунок сталості взаємозв'язків, скорочення транспортних витрат, раціонального використання всіх видів місцевих ресурсів, створення умов для поєднання з територіальним плануванням та управлінням. З теорії М. Портера впливає визначення кластера як географічно сконцентрованої групи взаємозалежних компаній (виробники, постачальники, банківські, біржові та кредитні установи, фонди венчурного фінансування тощо), а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, сервісних, інжинірингових, консалтингових компаній, агентств по стандартизації, торговельних об'єднань, вищих навчальних закладів та науководослідних організацій) [4].

М. Портер виділяє три головні ознаки кластера:

- а) територіальна спеціалізація;
- б) конкуренція;
- в) кооперація.

Слід зазначити, що М. Портер створив унікальну модель, яка отримала назву «алмаз» (The Diamond of National Competitiveness). Вона включає систему детермінант конкурентної переваги територій, в основі якої чотири групи факторів [4]:

Характеристика рівня інноваційного розвитку українських регіонів

Регіони – учасники кластера	Характеристика кластера
1. м Київ	Регіон з найвищим рівнем інноваційного розвитку
2. Харківська, АР Крим. Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Львівська, Закарпатська області	Області з високим рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Харківська обл.)
3. Волинська, Вінницька, Кіровоградська, Івано-Франківська, Донецька, Полтавська. Тернопільська, Миколаївська, Луганська, Сумська області	Області з середнім рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Донецька обл.)
4. Житомирська, Чернівецька, Хмельницька, Рівненська, Херсонська, Чернігівська, Черкаська області, м Севастополь	Області з низьким рівнем інноваційного розвитку (центр кластера – Чернівецька обл.)

1) фактори виробництва: людські, природно-географічні, природні ресурси, освітній і науковий інформаційний потенціал; капітал, інфраструктура, зокрема, фактори якості життя;

2) фактори внутрішнього попиту: місткість внутрішнього ринку даної території, відповідність стандартів внутрішнього споживання стандартам і тенденціям розвитку споживання на вітчизняному та світовому ринку;

3) фактори оточення: суміжні та обслуговуючі галузі, тобто джерела надходження сировини, напівфабрикатів, обладнання, технологій, інновацій;

4) фактори внутрішньої конкуренції: структура та менеджмент фірм, середовище їхнього існування з точки зору антимонопольного законодавства і традицій ведення бізнесу.

І все ж таки, незважаючи на певні спроби формування кластерних підходів при здійсненні структурної перебудови національного господарства, на сьогодні не розроблені методичні підходи навіть кластерних об'єднань.

Так, є окремі публікації щодо окремих підходів раціональності створення кластерів. Однак, слід зазначити, що стан кластеризації в Україні можна охарактеризувати як початковий етап.

Процес формування кластерів в Україні у вигляді концепції галузевих кластерів на практиці почався в 1998 році. Однак при її впровадженні виникли проблеми щодо поширення концептуальних економічних і методичних знань про кластери, їх організації та підтримки. У 2005 році в чотирьох регіонах України почалося активне впровадження кластерів, основні напрямки діяльності яких були сконцентровані в наступних областях:

- Хмельницька (швейний, будівельний, харчовий, туристичний кластери, кластер «зеленого» туризму);
- Івано-Франківська (туристичний кластер, кластер виробників декоративного текстилю);
- Черкаська (кластер перевізників);
- Житомирська (кластер видобутку та обробки каменю).

Але, чи працюють вони сьогодні? Ледве скінують. Бо ні методологічно ні методично вони не підтримані.

Окремі науковці вважають, що в Україні слід, як початковий етап, розглядати індекс інноваційного розвитку, розрахований як інтегральний показник середньозваженого значення регіональної інноваційної активності підприємств, обсяг реалізованої інноваційної продукції та кількість наукових організацій у відповідних загальноукраїнських показниках. Згрупований за методом рівних часток, такий підхід виглядає наступним чином (табл. 1).

Але слід зазначити, що тільки третя група регіонів об'єднує десять областей із середнім рівнем показника інноваційного розвитку. Остання із зазначених груп має вельми низький рівень інноваційного розвитку. Якщо виходити з того, що стабільний розвиток регіону починається, якщо щільність ознак явища певної якості досягає 20% і вище, то цим критерієм відповідає тільки м. Київ. Отже, Україна в цілому ще далека від зазначеного рівня, оскільки середній показник становить 5-7%, то ж чи є сенс запровадити метод кластеризації регіонів?

У нашій країні відзначається ряд істотних недоліків, які не просто заважають впровадженню новітніх стратегій розвитку регіонів, а й роблять це фактично неможливим. До таких недоліків необхідно віднести недосконалість законодавчої бази, показники сплати податків і перерозподіл бюджету. Крім того, помилково є позиція органів влади щодо необхідності інвестування тільки в деякі основні галузі промисловості, які можуть стати двигунами капіталовкладень з боку зарубіжних інвесторів, і надія на те, що в подальшому це призведе до зростання внутрішнього валового продукту і забезпечить розвиток регіонів. Європейський досвід у сфері регіонального розвитку вже давно спростував таку позицію як неправильну. Отже, ми пропонуємо, з метою досягти у сфері регіонального розвитку відчутних ефективних показників слід розглянути регіон як складну саморегулюючу соціально-економічну систему на основі теорії синергетики.

Виклад основного матеріалу.

Перш за все слід навести деякі визначення, якими ми будемо оперувати упродовж викладення основного матеріалу:

– організаційно-складні саморегулюючі соціально-економічні системи є сукупність само відтворюваних еволюційно-емоційних та соціально-економічних процесів щодо змін саморегулювання, як безперервний динамічний процес освоєння нових ідей і моделей поведінки, що ґрунтується на взаємодії інтересів виробничих відносин і цілей та передбачає динамічний розвиток керуючих подій щодо переходу соціально-економічної системи або її окремих підсистем у новий функціональний стан, під впливом синергетичної дії/взаємодії факторів зовнішнього і внутрішнього середовища;

– механізм соціально-економічного розвитку є соціально-технологічна методологія вивчення та управління підприємництвом у регіоні з точки зору визначення соціального «портрета» сучасного виробничого середовища та мотивування керівного складу управлінського апарату для вирішення таких задач,

як виявлення ступеня однозначності думки виробничих колективів, їх психологічної сумісності у спільній роботі, а також ступеня благопристойності соціально-психологічного клімату, пов'язаного з мотивацією поведінки людей у виробничих відносинах;

– господарський механізм є графічне відображення послідовності стану процесів, процедур і технологій руху виробничої системи у вигляді організаційної структури, що визначає закономірність порядку деякого виду виробничої діяльності; це сукупність організаційних структур різного порядку і призначення щодо конкретних форм господарювання, методів управління і дотримання правових норм використання економічних законів, з урахуванням невизначеності історичної специфіки.

Головним же для нас, у даному випадку, є категорії інвестиційної діяльності та її наслідків, матеріальним виявом якої являється «інвестиційний клімат» і «інвестиційна привабливість».

Інвестиційний клімат – це інтегральна характеристика сукупності соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних, соціокультурних передумов, що визначає ступінь ризику й ефективність вкладень інвестиційних ресурсів у ту або іншу господарську систему (економіку країни, регіону, корпорації).

Відзначимо, що поряд з категорією «інвестиційний клімат» використовується поняття «інвестиційна

привабливість» щодо до територіальних економічних систем, якими є країни, регіони. Ці поняття подібні, оскільки вони являють собою зведену (інтегральну) оцінку із системи факторів, що впливають на процес прийняття інвестиційних рішень потенційними інвесторами та подальшу реалізацію інвестиційних проєктів, і потребують чіткого розмежування з методологічної точки зору. Отже, інвестиційний клімат – узагальнена, об'єктивна характеристика умов здійснення інвестиційної діяльності які є однаковими для всіх груп інвесторів. Тоді як інвестиційна привабливість є суб'єктивним судженням конкретного інвестора щодо об'єкта інвестування й може бути відмінною для різних груп інвестиційних інвесторів. Тобто інвестиційна привабливість є одною зі складових інвестиційного клімату. Другою вагомою складовою інвестиційного клімату є інвестиційна активність, яка відзначається інтенсивністю й обсягами залучення інвестицій в основний капітал (країни, регіону).

Інвестиційна активність, на нашу думку, залежить не тільки від інвестиційної привабливості інвестиційного об'єкта (хоч і спостерігається висока кореляційна залежність), а й від інвестиційних можливостей інвестора як суб'єкта інвестиційної діяльності.

Схематично взаємозв'язок між цими категоріями інвестиційної діяльності, вважаємо, може бути відображений, як показано на рис. 1.

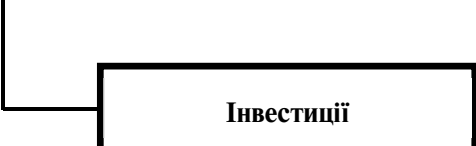
Категорії інвестиційної діяльності	Зміст процедури
 <p>Інвестиційний клімат</p>	узагальнена об'єктивна характеристика умов здійснення інвестиційної діяльності при однозначності умов для всіх інвесторів
 <p>Інвестиційна привабливість об'єкта</p>	можливість інвестування робіт, що призводять до зміни сутності об'єктів, на яких вони здійснюються, а витрати, що відбуваються при цьому, не являються тратами звітного періоду по їх утриманню
 <p>Інвестиційні можливості суб'єкта</p>	інвестиції, що пов'язані з можливостями капітального будівництва у формі нового об'єкту, а також реконструкції, розширення, диверсифікації і технічного переоснащення діючих виробництв і об'єктів невиробничої сфери
 <p>Інвестиційний активність</p>	грошові засоби, цільові банківські вклади, у їх обсягах і інтенсивності, паї інші права, що мають грошову оцінку, акції та ін., цінні папери, технології, машини, ліцензії, кредити, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємництва в цілях отримання прибутку
 <p>Інвестиції</p>	грошові засоби: кошти, цінні папери, інше майно, скарби, у т.ч. майнові права, що мають грошову оцінку; що вкладаються у об'єкти підприємницької діяльності

Рис. 1. Взаємозв'язок категорій інвестиційної діяльності

Аналізуючи інвестиційний клімат треба звернути увагу на ряд особливостей його формування, а саме:

– кожен шабелі економіки (національний, регіональний, галузевий або мікрорівень) має свою систему індивідуальних показників, що формує його інвестиційний клімат;

– інвестиційні клімати різних економічних шаблів є взаємопов’язаними та взаємозалежними, тобто чинять вплив один на одного. Так, наприклад, низький інвестиційний рейтинг країни може значно скоротити обсяг іноземного інвестування в регіоні;

– інвестиційний клімат вищих шаблів економіки помилково розглядати як суму з інвестиційних кліматів її складових. Так, інвестиційний клімат регіону не є сумою оцінок інвестиційних кліматів галузей і підприємств, які він включає.

Інвестиційна активність, у свою чергу, є втіленням можливостей і рішень інвестора як результат

його суб’єктивної оцінки інвестиційної привабливості.

Отже, інвестиційний клімат регіону доцільно розглядати, як взаємодію інвестиційної привабливості й інвестиційної активності, при цьому треба враховувати вплив поточної інвестиційної активності на формування якісної структури майбутнього інвестиційного потенціалу, який у свою чергу істотно впливає на інвестиційну активність і формування інвестиційного клімату в наступні періоди (рис. 2). Поточна інвестиційна активність визначає якісну структуру інвестиційного потенціалу у майбутньому. При низькій інвестиційній активності відбувається погіршення інвестиційного потенціалу через фізичний і моральний знос основних засобів, недофінансування соціальних та екологічних програм тощо.

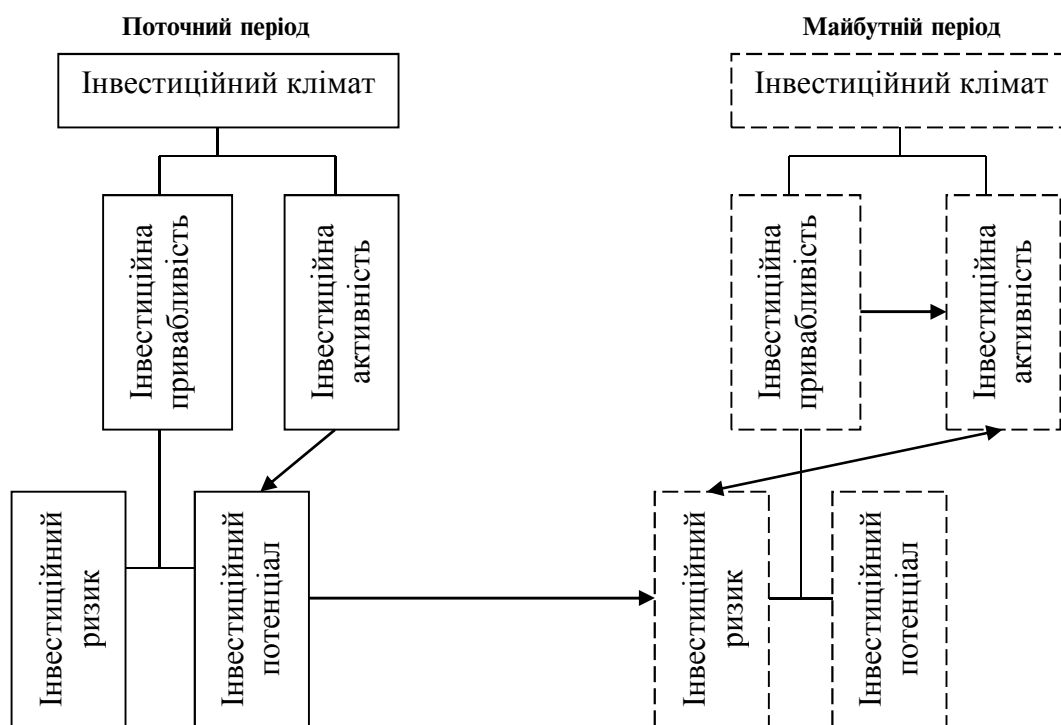

Рис. 2. Структурно-логічна модель інвестиційного клімату

Тобто низька поточна інвестиційна активність не сприяє формуванню більш якісної структури інвестиційного потенціалу, що призводить до зниження інвестиційної привабливості та погіршення інвестиційного клімату в прийдешньому. І навпаки, висока інвестиційна активність стимулює розвиток інвестиційного потенціалу, збільшення інвестиційної привабливості та покращення інвестиційного клімату. Це, зі свого боку, зумовить виникнення більш високої хвилі інвестиційної активності. Поточна інвестиційна активність дає можливість спрогнозувати рівень розвитку інвестиційного потенціалу й обсяги додатково вкладеного капіталу у майбутньому, рівень доходності інвестицій і позиціонує інвестора подальше.

Прийнято виокремлювати п’ять груп основних факторів, які мають визначний вплив на формування інвестиційного клімату, а саме:

- рівень розвитку продуктивних сил та стан інвестиційного ринку;
- політична воля влади та правове поле держави;
- стан фінансово-кредитної системи та діяльність фінансових посередників;
- статус іноземного інвестора;
- інвестиційна активність населення.

У вітчизняній практиці популярності набула методика, яка розроблена І. Бланком у співпраці з інвестиційною компанією «Омега-Інстер». Згідно цієї методики запропоновано здійснювати оцінку інвестиційного клімату регіонів на основі інтегрального показника, який передбачає таке співвідношення окремих чинників [6]:

- рівень розвитку економіки регіону (значущість 35%);
- рівень розвитку інвестиційної інфраструктури (15%);

- демографічна характеристика регіону (15%);
- рівень розвитку ринкових відносин та ринкової інфраструктури (25%);
- наявність екологічного, інвестиційного, політичного, кредитного, комерційного, валютного ризиків (10%).

Інтегральний показник оцінки інвестиційної привабливості регіонів при цьому визначається як сума добутоків значень кожного синтетичного показника на його вагомість у загальній оцінці.

Опираючись на ці теоретичні узагальнення та враховуючи завдання нашого дослідження, проведемо аналіз інвестиційного клімату України в регіональному розрізі.

Після проголошення незалежності в Україні між регіонами виникла велика диспропорція в економічному та соціальному розвитку, яка за роки незалежності не тільки не зникла, а, навпаки, ще збільшилася. Це викликано низькою об'єктивних і суб'єктивних факторів: особливостями історичного господарського розвитку регіонів, відмінністю наявності природо-ресурсного та людського потенціалу, довготривалими економічними кризами, загальною стагнацією економіки, відсутністю виваженої регіональної політики, де переважає вузькогалузевий підхід над цілісно-територіальним підходом, політичною нестабільністю, особливостями регіональної галузевої структури та спрямованості промисловості, яка залишилася ще із часів Радянського Союзу, відсутністю ефективних міжрегіональних господарських зв'язків, відсутністю досконалої нормативно-правової бази щодо повноважень центральної та регіональної влади. Як бачимо – «картина олівцем» і її треба наповнити «маслом».

Для створення в регіонах країни системно побудованих і високоєфективних територіально-виробничих структур нового типу (кластерів, партнерств, мереж, альянсів та інших як складних саморегулюючих соціально-економічних систем). Необхідно, на нашу думку, здійснити наступні заходи:

- розробити і в установленому порядку затвердити концепцію формування в регіонах структур системного типу;
- розробити і реалізовувати сучасні інвестиційні проекти з чітким обґрунтуванням їх конкурентоспроможності, з розрахунковими даними щодо досягнення високих показників окупності інвестицій. На основі проведених досліджень автори вперше в практиці проектування пропонують розробляти інвестиційний проект системи як цілісної відкритої самоокупної складної соціально-економічної саморегулюючої територіально-виробничої системи;
- сприяти розвитку сучасної інвестиційної інфраструктури за рівнями інноваційності регіонів;
- покласти в основу інвестиційної політики держави реальне інвестування, на принципах епістемології економічної політики, здійснюване в таких формах:
 - проведення об'єднання цілісних майнових комплексів;
 - здійснення реконструкції підприємств, спрямованої на ефективне функціонування всього виробничого процесу на підприємствах-учасниках технологічного ланцюга на основі впровадження сучасних інновацій;
 - модернізація технологічних і організаційних процесів (застосування селективного підходу);

– впровадження інноваційного інвестування, яке дасть можливість ширше використовувати у виробничій діяльності нові наукові та технологічні знання;

– впровадження нових форм і методів управління розвитком економіки регіонів, зокрема, проблемних і депресивних територій;

– залучення до діяльності кластерів органів регіонального управління та місцевого самоврядування, академічних інститутів, університетів, всіх, хто може брати активну участь у формуванні територіально-виробничих систем нового типу. При цьому необхідно враховувати, що взаємодія виробників та інвесторів, всіх учасників являє собою безперервний процес, а сама процедура співробітництва повинна бути гнучкою (адаптивною), щоб забезпечити швидку реакцію виробників на зміну ринкової кон'юнктури (рис. 3).

Можна вважати, що проблеми розвитку українських регіонів є віддзеркаленням європейських регіональних проблем, які підсилюються не адаптованістю української економіки до ринкових умов, значним моральним і фізичним зносом основних фондів (74,9% зносу) низькою конкурентоздатністю промислової продукції, чималим скороченням внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків тощо [7].

Зрозуміло, що диспропорційний розвиток регіонів і спроба держави штучно – через дотації, соціальні програми усунути різницю між ними в обхід ринкових механізмів не приносять не тільки позитивних результатів, але ставлять під загрозу зберігання високих темпів економічного розвитку всієї держави. Що ми і маємо сьогодні.

Досягнення цієї мети неможливе без упровадження виваженої державної та регіональної інвестиційної стратегії тому, що саме інвестиції є джерелом оновлення основних фондів, технологічного оснащення підприємств, покращення якості людського капіталу, здійснення соціальних та екологічних програм.

Інвестиційна стратегія держави, регіону – це стратегія стимулювання інвестиційної активності внутрішніх і зовнішніх інвесторів через важелі монетарної, фіскальної політики, створення привабливого інвестиційного клімату з метою збільшення інвестиційних потоків в економіку держави (регіону), у пріоритетні сектори економіки, у розвиток інфраструктури, людського капіталу, у підвищення рівня та якості людського життя.

В Україні на законодавчому рівні необхідно в єдиному документі чітко визначити й затвердити перелік виробництв, галузей і територій, що частково або повністю закриті для іноземного інвестування, і перелік галузей, виробництв та територій, де заохочується (через систему пільгового оподаткування й т. п.) іноземне інвестування, що значно полегшило би дії іноземного інвестора ніж пошук цих обмежень у великій кількості законодавчих актів.

Саме «привабливий інвестиційний клімат» сприяє залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій. У науковій літературі зустрічається багато методик аналізу й оцінки інвестиційного клімату, які використовують різні концептуальні підходи й аналізують різні набори факторів, але в більшості методик застосовуються такі головні елементи:

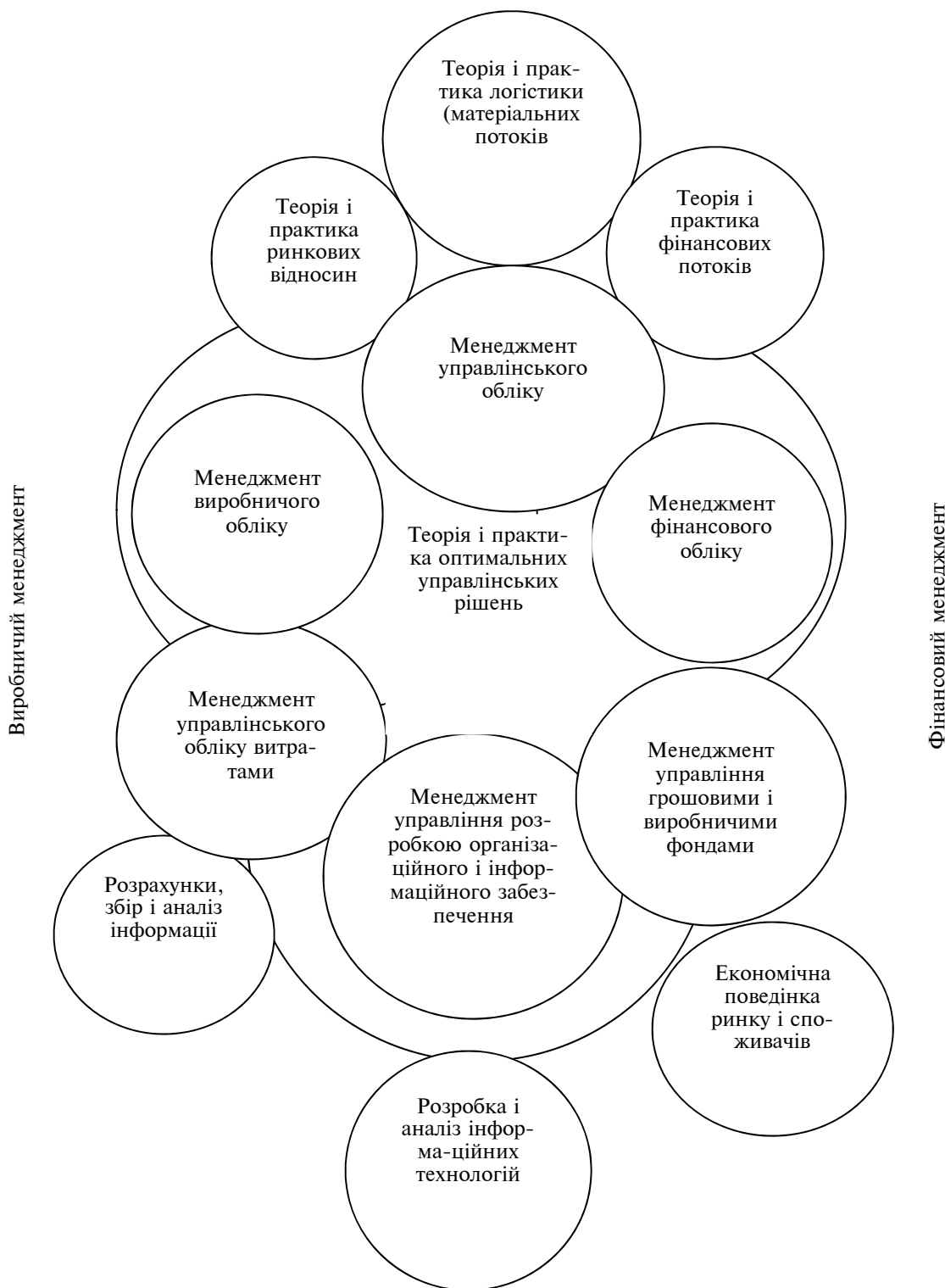

Рис. 3. Взаємозалежність і взаємозв'язки виробничого, фінансового і операційного менеджменту в системі управління

- стабільна макроекономічна й політична ситуація;
- стабільна законодавча інвестиційна база протягом досить тривалого часу;
- високий рівень виконавчої влади, що забезпечує дотримання виконання чинного законодавства, судових рішень і забезпечення умов здорової конкуренції;

- необхідний рівень розвитку інвестиційної інфраструктури й інвестиційного бізнес-середовища;
- існування високого внутрішнього попиту на інвестиційні ресурси та рівень ефективності інвестицій (прибутковість інвестицій, соціальний ефект і т. п.).

Основним недоліком цих методик є те, що інтегральні оцінки інвестиційного клімату регіонів здійс-

нюються за даними одного року або інколи й одного кварталу, що не враховує довгострокову детермінанту та тенденції розвитку регіонів, і не абстрагуються від тимчасових спадів чи підйомів в економічному та соціальному розвитку регіону. Водночас при потраплянні регіону до групи з поганим інвестиційним кліматом або низькою інвестиційною привабливістю значно знижуються можливості регіону до залучення інвестицій через негативні асоціації потенційних інвесторів. Інвестиційний клімат регіону необхідно розглядати як комплекс різноманітних, взаємопов'язаних факторів і тенденцій їх розвитку в часі.

Відносно малу кількість досліджень загальних проблем структурної оптимізації інвестиційного процесу, що аналізують макроекономічні аспекти цього складного феномену, зумовлює той факт, визнаний більшістю дослідників, що рушійні сили й економічна сутність процесу інвестування вже є визначеними досить докладно, у той час як практично відсутні кількісні уявлення про закономірності, що зв'язують параметри інвестиційної діяльності та соціально значимі макроекономічні показники, такі як динаміка ВВП (ВВП), рівень безробіття, інфляція та ін. Завдання встановлення таких закономірностей ще ускладнюється циклічним коливальним характером поведінки макроекономічних показників і невизначеністю середовища господарювання, що призводить до трансформації характеру виконання цих закономірностей, а також епістемологічним спектицизмом в основі економічної політики.

Слід зауважити, що й методологія побудови емпіричних «образів» тих чи інших закономірностей, що зв'язують указані параметри у вигляді кореляційно-регресійних залежностей, також відсутня. Визначений стан питання можна охарактеризувати, як кризу обумовленості, тобто протиріччя між можливістю спостерігати та керувати процесів у світовій господарчій системі. Це суттєво перешкоджає форсуванню структури інвестицій, яка на державному та регіональному рівнях, повинна забезпечувати можливості щодо ефективного інвестування. Як відмічалося вище, динамічність, стабільність та ефективність економічного розвитку всієї держави можливі лише за умови рівномірного, збалансованого соціально-економічного розвитку всіх регіонів.

Розвиток регіонів України в сучасних умовах великою мірою визначається гнучкістю регіональної інвестиційної політики та ступенем використання інвестиційного потенціалу, який властивий окремому регіональному утворенню. Ефективність застосування останнього для підвищення рівня розвитку регіону та забезпечення економічної стабільності залежить від оптимального співвідношення повноважень місцевої влади в напрямі створення регіональної інвестиційної політики та впливу центральної влади через утворення комплексної інвестиційної стратегії держави. Стереотипи, що склалися, які полягають у застосуванні переважно адміністративних методів управління регіоном, призводять у багатьох випадках до довготривалої стагнації та навіть до економічного спаду, зниження ефективності інвестиційної діяльності на регіональному рівні і, як внаслідок, до виникнення значних диспропорцій економічного розвитку по регіонах і територіях. У цих умовах загострюється проблема створення економічного механізму управління інвестиційним потенціалом регіону.

Як основна ідеологія державного впливу на економічні процеси в окремих регіонах, у тому числі й на інвестиційні процеси, використовується політика «вирівнювання» регіонального розвитку, котра жорстко адмініструється із центру. Зрозуміло, що ця політика стосовно різних економічних процесів упроваджується в різних масштабах і до різних груп таких параметрів, але в усіх випадках має форму прямого чи опосередкованого регулювання регіонального розвитку з боку держави, яке спрямоване на активне корегування природного протікання економічних процесів (у тому числі інвестиційних), що відбуваються в регіонах. Для досягнення ефективності процесу такого «вирівнювання» відносно розвитку інвестиційних процесів необхідно забезпечити комплексність і взаємну узгодженість політики державного регулювання в міжрегіональному розрізі, що повинна функціонувати як організаційно-правова система, що діє відповідно до чітко визначених компенсаційних принципів. Інакше спроби невдалого вирівнювання будуть призводити до появи нових джерел невизначеності, що є негативним фактором з точки зору стабільності й ефективності інвестиційного процесу.

Забезпечення стабільного й ефективного інвестиційного процесу значною мірою, залежить від структури розподілу інвестиції.

Висновки:

Дослідження підтверджують, що держава має сприяти поглибленню регіонального співробітництва стосовно забезпечення комплексного і збалансованого розвитку регіонів шляхом: розвитку економічної інтеграції між прикордонними регіонами сусідніх держав, підтримуючи культурні зв'язки, формуючи партнерство і контакти між ними; здійснення розбудови соціальної та виробничої інфраструктури прикордонних регіонів; підготовки спільних проектів із сусідніми державами (прикордонними регіонами сусідніх держав), які можуть бути реалізовані з використанням європейських регіональних фондів; участі у транскордонних проектах ЄС і програмах прикордонного співробітництва.

Завданням аналізу соціально-економічного стану є виявлення невикористаних можливостей його зростання, а також якості впливу місцевих органів влади на розвиток регіонів. Організаційно-структурна модель механізму реалізації державної регіональної політики щодо забезпечення комплексного і збалансованого розвитку регіонів наведена на рис. 4.

З метою забезпечення динамічного і збалансованого розвитку регіонів пропонується додержуватися низки загальних вимог щодо організації та здійснення державного регулювання регіональним розвитком країни. Для досягнення поставленої мети у концептуальному плані, потребують вирішення такі завдання: створення умов для входження в ринок всієї сукупності суб'єктів господарювання у регіонах та формування досить розвиненої сфери товарів і послуг в економічному просторі регіону; підвищення активності та результативності фінансово-інвестиційної діяльності в регіоні, особливо, у малорентабельних і нерентабельних виробництвах та галузях, в т.ч. посилення динаміки структурних зрушень у їх діяльності; скорочення невиправданих відмінностей у доходах

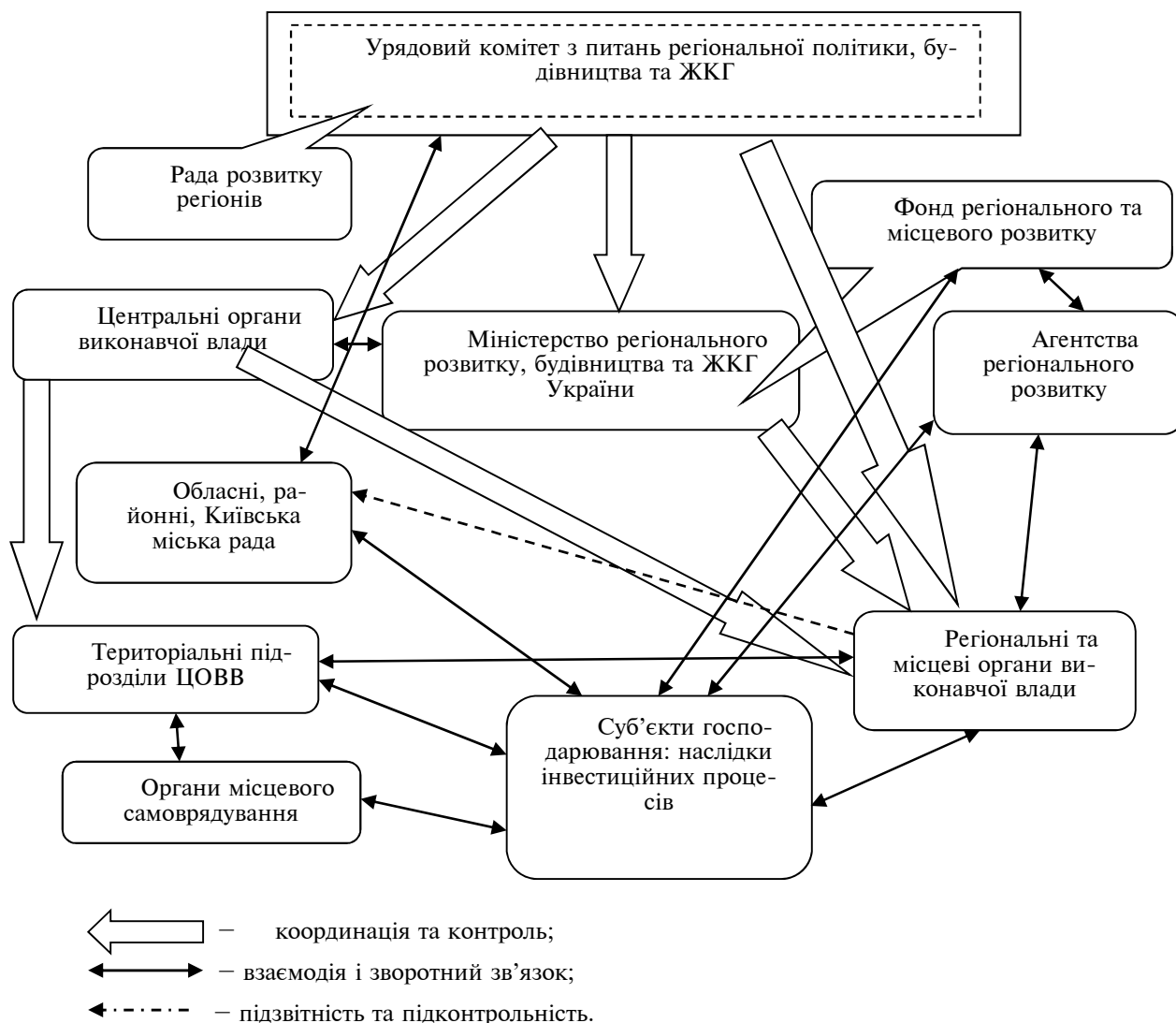

Рис. 4. Організаційно-структурна модель механізму реалізації політики щодо забезпечення комплексного і збалансованого розвитку регіонів

населення в регіонах, подолання бідності за рахунок впровадження інститутів та механізмів сучасної соціальної держави (адресні субсидії, програми зайнятості тощо); реформування організаційно-економічного механізму житлово-комунального господарства; формування єдиного інформаційного простору регіону.

Комплексний підхід до аналізу рівня економічного розвитку регіонів є необхідним атрибутом не тільки вироблення державної регіональної політики та розвитку міжрегіональних економічних зв'язків, але й оцінка їх ефективності, і вимагає відповідного методичного та інформаційного забезпечення.

Уточнено зміст терміну «державна інвестиційна політика» як комплексу послідовних економічних, організаційних і правових заходів держави, що впроваджуються з метою встановлення оптимальних параметрів інвестиційної діяльності та досягнення її максимальної ефективності, необхідної для успішної реалізації економічної, науково-технічної та соціальної програми розвитку держави.

Регіональний аспект. Доведено, що категорії «державне регулювання» та «державна інвестиційна політика» є поняттями різними й ототожнення їх

помилкове. По-перше, інвестиційна політика держави з ліберальною моделлю економіки є пасивною й застосовує механізми опосередкованого впливу з боку держави на створення сприятливого інвестиційного клімату й умов для підвищення ефективності інвестиційного процесу. По-друге, частка державних інвестицій зменшується, мотивація приватних й іноземних інвесторів при інвестуванні залежить переважно, від умов інвестиційного середовища, а не від урядових рішень.

З'ясовано, що ефективна реалізація інвестиційної політики, яка на сучасному етапі поєднує ринкове й державне управління відбувається безпосередньо на мезорівні та стимулює врахування регіональних особливостей і реальних умов здійснення. У кризовий та після кризовий періоди розвитку економіки домінуючі моделі селективної політики регіонального розвитку є малоефективними з погляду стійкості й стабільності розвитку всієї національної економіки. В умовах кризи кращими є державні методи управління, спрямовані на корегування негативних тенденцій розвитку зовнішнього середовища; тоді як у період стійкого економічного зростання – ринкові, заснова-

ні на принципах вільної конкуренції. Природний горизонтальний розподіл інвестиційних ресурсів у міжрегіональному розрізі є одним із головних напрямів підвищення захищеності інвестиційного проекту держави від ризиків.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Методологічні основи аналізу циклічного розвитку / А. Гальчинський // Дослідження міжнародної економіки: збірник наукових праць. – 2009. – № 63. – С.142-169.
2. Воронін С.М. Процеси трансформаційної економіки України як фактор розвитку / С.М. Воронін, Г.М. Кононенко, О.А. Теряник // Економічний вісник Донбасу. – Луганськ: НПУ ім. Т. Шевченка, 2006. – № 2-3(4-5). – С.63-70.

3. Ткаченко В.А., Чимшит С.И. Социально-экономические системы: сущность и механизм управления / В.А. Ткаченко, С.И. Чимшит // Вісник економічної науки України. – 2004. – № 2. – С. 38-48.

4. Портер М. Конкуренция / М. Портер [пер. с англ.]. – М.: Издат. Дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

5. Ляшенко В.И. Регулирование развития экономических систем: теория, режимы, институты: монография / В.И. Ляшенко. – Донецк: ДонНТУ, 2006. – 668 с.

6. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2001. – 448 с.

7. Мельник Л.М. Концептуальные основы развития / Л.М. Мельник. – Сумы: Сиверщина, 1999. – 145 с.

Я. В. Хоменко
д-р экон. наук

И. А. Бараненко
аспирант
г. Донецк

ИНДИКАТИВНЫЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Изменения, происходящие в конце XX и начале XXI в. в экономической и социальной сферах мирового сообщества, динамичны и неоднозначны по своим последствиям. В начале XXI в. на 20% самой богатой части населения планеты приходится 80% произведенного совокупного общественного продукта [1]. Мировой опыт свидетельствует, что в современных условиях устойчиво развиваться может экономика лишь тех государств, где растет производительность труда, повышается доля готовой продукции в структуре экспорта, происходят другие прогрессивные сдвиги.

Устойчивое развитие, по определению Б. Данилишина, представляет собой «процесс гармонизации производительных сил, обеспечения гарантированного удовлетворения необходимых потребностей всех членов общества при условии сохранения и поэтапного воспроизводства целостности окружающей природной среды, создания возможностей для равновесия между его потенциалом и потребностями людей всех поколений» [2, с.6]. Как определено ООН, устойчивое развитие должно «позволять удовлетворять потребности нынешних поколений, не нанося при этом ущерба возможностям, оставляемым в наследство будущим поколениям для удовлетворения их собственных потребностей» [1].

Термин «устойчивое развитие» получил широкое распространение с начала 80-х годов после выхода книг Дж. Форрестера «Мировая динамика» [3] и Д. Мидоуза «Пределы роста» [4], в которых экономический рост рассматривается в увязке с экологической компонентой. Авторы эмпирически доказали, что его реальным ограничением является ресурсный потенциал. «Природная среда – это тот критический естественный капитал, который жизненно необходим как для естественного потребления (чистый воздух

для дыхания), так и для наращивания объемов производства. Поэтому загрязнение окружающей среды ведет к истощению капитала и в последствии может повлечь за собой снижение его количественной и качественной функциональности» [5, с.31]. Позднее Б. Фритч, С. Шмидхайни и В. Сайфриц в своих исследованиях [6] опровергли доводы Д. Мидоуза и Дж. Форрестера, обосновав возможность расширения пределов роста, обеспечения его устойчивости и формирования в идеале экологически-устойчиво развивающегося сообщества.

Как видим, проблема обеспечения устойчивого развития в контексте рационального природопользования давно уже стала приоритетным направлением исследований мировой науки. Недостаточно проработанным звеном остается пока нахождение измерительного аппарата, позволяющего объективно проанализировать взаимосвязь между состоянием окружающей среды и качеством экономического роста.

На сегодняшний день уже существует ряд моделей оценки устойчивого развития, однако их анализ показывает, что большинство из них фокусируется преимущественно на одном или двух из трех аспектов устойчивости [7-10], а каждая последующая модель является дополнением или производной предыдущей. При этом устойчивое развитие рассматривается всегда как нечто большее, нежели простое агрегирование его основных частей, это и взаимосвязи, возникающие между ними.

Цель нашей статьи заключается в нахождении измерительного аппарата для оценки устойчивого развития стран мирового сообщества, который был бы релевантен современной парадигме развития человека и новому видению устойчивости.

Проблема адекватного выбора измерительного аппарата обусловлена рядом обстоятельств. Во-